

УДК 657.1.012.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-45>**Трачова Д. М.**

доктор економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4130-3935>

Сахно Л. А.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0339-3404>

Демчук О. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9587-3562>

Trachova Dar`ya, Sakhno Ludmila, Demchuk Olena
Dmitry Motornyi Tavria State Agrotechnological University

ВПЛИВ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ І ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ОБЛІКУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Синхронізація економічних перетворень з темпами науково-технічного прогресу вимагає від підприємств нових підходів до формування ресурсів для капітальних інвестицій. Основна роль у цьому процесі належить обліковій політиці на всіх рівнях її створення. Підприємства знаходяться в постійних пошуках балансу між обсягом капітальних інвестицій і сумою амортизаційних відрахувань, які здійснюються по основних засобах, задіяних у процесі виробництва сьогодні. У статті проаналізовано світові тенденції організації обліку капітальних інвестицій та підтверджено ефективність реформатування амортизаційної політики з ретроспективного напрямку (корегування фінансового результату відповідно до фактично понесених на придбання основних засобів) до напрямку перспективного (формування інвестиційного ресурсу виходячи із вартості капітальних інвестицій на інноваційне оновлення основних засобів).

Ключові слова: амортизація, капітальні інвестиції, облікова політика, основні засоби, оподаткування, організація обліку.

IMPACT OF THE DEPRECIATION AND TAX POLICY ON CAPITAL INVESTMENTS ACCOUNTING

The synchronization of economic transformations with the pace of scientific and technological progress requires enterprises to take new approaches to the formation of resources for capital investment. Accounting policies play a key role in this process at all levels of its creation. Businesses are constantly on the lookout for a balance between the amount of capital investment and the amount of depreciation that is made on the fixed assets used in the production process today. Depreciation policy of the enterprise to some extent reflects the depreciation policy of the state, because it is based on the principles, methods and standards of depreciation set by it. The depreciation policy of an enterprise is considered as an integral part of the general policy of management of capital investments and operating non-current assets. Its essence lies in the individualization of the level of intensity of their updating in accordance with the specifics of their operation in the course of operational activities. However, in our country, little attention has been paid to the place and role of accounting policies in the formation of a resource for capital investment in updating fixed assets. Typically, the authors consider separately the issues of accounting and valuation of capital investments, the formation of methods of accounting for fixed assets and depreciation, as a lever to determine the correct size of profits of the enterprise. It is the combination of these processes and the emphasis on the investment component of the depreciation policy that this study is devoted to. The article analyzes the world tendencies of the organization of the accounting of capital investments and confirms the effectiveness of reformatting the depreciation policy from the retrospective direction (adjusting the financial result in accordance with the actual incurred for the acquisition of fixed assets) to the promising direction (formation of investment resources based on the value of capital investments and the value of investment in the capital investment. Objective integrated processes of physical and moral deterioration predetermine the existence of two directions in the process of capital investment: simple updating of the existing fleet of machines and equipment and introduction of innovative technologies. The decisive feature of an effective depreciation policy is the dynamics of the receipt and accumulation of depreciation resource, which will allow to generate volumes of funds that will be sufficient both for complete simple reproduction of the elements of capital and for creating a "kernel of start-up capital" in order to ensure production modernization. Such coordination of structuring and detailing cash flows should be defined as the reproductive balance of fixed capital.

Keywords: depreciation, capital investment, accounting policy, fixed assets, taxation, accounting organization.

JEL classification: M41, M48.

Постановка проблеми. Процеси динамічного розвитку економіки України вимагають від підприємств відповідної адаптації до ринкових умов господарювання. У сучасних умовах для економіки країни велике значення мають такі процеси, як збільшення внутрішніх джерел коштів підприємства, необхідних для інвестування виробничої діяльності й оновлення матеріально-технічної бази, та одночасне збільшення надходжень до державного бюджету. Значний вплив на зазначені процеси здійснює амортизаційна політика як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, тому особливої актуальності набувають проблеми формування амортизаційної політики, спрямованої на інтенсифікацію та інноваційність відтворення необоротних активів, урахування гнучку систему методів нарахування амортизації, ефективного контролю над використанням амортизаційних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування амортизаційної політики приділяли увагу такі вітчизняні вчені, як Л.В. Городянська, П.А. Орлов, С.П. Орлов, П.Є. Житній, М.Г. Чумаченко та ін. Амортизаційна політика підприємства певною мірою відображає амортизаційну політику держави, оскільки базується на встановлених нею принципах, методах і нормах амортизаційних відрахувань. Амортизаційна політика підприємства розглядається як складова частина загальної політики управління капітальними інвестиціями та операційними необоротними активами. [3] Сутність її полягає в індивідуалізації рівня інтенсивності їх оновлення відповідно до специфіки їх експлуатації в процесі операційної діяльності. Однак у нашій країні досить мало приділено уваги місцю і ролі облікової політики в питаннях формування ресурсу на капітальні інвестиції в оновлення необоротних активів [6]. Зазвичай автори розглядають окремо питання обліку і оцінки капітальних інвестицій, формуванню методики обліку основних засобів і нарахування амортизації як важеля визначення коректного розміру прибутку підприємства [9]. Саме поєднанню цих процесів і наголошенню на інвестиційному складнику амортизаційної політики присвячене це дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності синхронізації амортизаційної політики і політики капітальних інвестицій у складі облікової політики підприємства та держави.

Виклад основного матеріалу. Дослідження стану формування амортизаційної політики на підприємствах Запорізької області було проведено методом вибіркового анкетування, яке виявило пряму залежність розміру підприємства та вибору амортизаційної політики. Основним чинником впливу визначено систему оподаткування, яка, своєю чергою, впливала на облікову політику підприємства. Доведено, що малі підприємства практично не займаються амортизаційною політикою, а до формування облікової політики ставляться формально. Аналіз динаміки кількості підприємств Запорізької області, їх розподілу за видами економічної діяльності з класифікацією на великі, середні, малі та мікропідприємства дає підстави для висновку, що переважна більшість підприємств досліджуваної області належить до малих підприємств, з яких основна частина – це мікропідприємства. За статистичними даними 2019 р., 82% суб'єктів госпо-

дарської діяльності – фізичні особи – підприємці, які бухгалтерського обліку майже не ведуть. У сільськогосподарській галузі в 2019 р. немає жодного великого підприємства, незважаючи на стабільний розвиток і позитивну динаміку показників у цій сфері діяльності. Статистичні дані також дають уявлення про масштаби підприємств, які взагалі не займаються політикою у сфері обліку, а орієнтовані на фіскальний бік ведення бухгалтерського обліку та звітності.

Однак під час вивчення показників форм річної фінансової звітності підприємств Запорізької області виявлено, що майже половина з них має прокреслення в примітках до фінансової звітності, не показує амортизаційних сум. Це свідчить про те, що підприємства не використовують амортизаційні суми з різних причин. Деякі не мають таких сум у наявності, оскільки порівняння реальних коштів на розрахунковому рахунку із сумами нарахованої протягом року амортизації свідчать саме про наявність амортизаційних коштів тільки на папері. Безперечно, фінансовий результат за відсутності коштів на амортизацію свідчить різке погіршення економічного стану підприємства, однак останніми роками в досліджуваному регіоні такі підприємства існують. Підприємства, які показали напрями використання накопиченої амортизації, використовували її переважно на модернізацію або капітальний ремонт основних засобів. При цьому на капітальні інвестиції в основні засоби витрачався невеликий відсоток цих відрахувань. У динаміці валового нагромадження та споживання основного капіталу і пов'язаних з ними економічних процесів спостерігається парадокс. Сума амортизаційних відрахувань із року в рік збільшується, але чітко простежується й збільшення ступеня зносу необоротних активів, причому темпи зростання цих показників не однакові.

Таким чином, не контрольованість дотримання навіть існуючих норм та методів нарахування амортизації погіршує і без того повільний процес капітальних інвестицій в основні засоби підприємств. Поглиблює цей стан відсутність контролю з боку держави, оскільки в типових формах річної фінансової звітності наявні тільки інформативні показники вартості необоротних активів, суми накопиченої амортизації та напрями використання цих коштів.

Динаміка показників вартості і ступеня зносу основних засобів підтверджує, що показники зростання зумовлені переоцінкою основних засобів та інфляційними процесами, які впливають на вартість оновлення активів, адже ступень зношеності підвищується щороку, проте зовсім не тими темпами, якими змінюється вартість основних засобів. динаміку ступеня зносу активів і сум нарахованої амортизації. Частка амортизаційних витрат по роках зростає, що може бути зумовлено загальним підвищенням ступеня зносу основних засобів або вибуттям старих активів та заміною їх новими з вищою вартістю і, відповідно, більшою сумою амортизаційних відрахувань. Дослідженням доведено, що частка повністю амортизованих основних засобів в останні два роки значно зменшилася, що підтверджує факт наявності капітальних інвестицій в основні засоби. Однак джерела фінансування такої заміни потребують подальших досліджень, оскільки саме в останні роки зростає рівень збитковості підприємств у середньому по країні.

Об'єктивні інтегровані процеси фізичного і морального зносу зумовлюють існування двох напрямів здійснення капітальних інвестицій: простого оновлення діючого парку машин і устаткування та впровадження інноваційних технологій. Визначальною ознакою ефективної амортизаційної політики стає така динаміка надходження й накопичення амортизаційного ресурсу, яка дасть змогу сформувати обсяги коштів, які будуть достатніми як для повного простого відтворення елементів капіталу, так і для створення «ядра стартового капіталу» з метою забезпечення модернізації виробництва. Така координація структурування й деталізації грошових потоків повинна визначатися як відтворювальна збалансованість основного капіталу.

Згідно з офіційною статистикою, у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій переважають власні ресурси підприємства. Саме це підтверджує гіпотезу, що механізм накопичення коштів на оновлення активів майже повністю залежить від організації обліку та облікової політики підприємства. Низький показник частки амортизаційних відрахувань підтверджує необхідність опрацювання нормативної й організаційної частини амортизаційної політики з метою виконання амортизаційними відрахуваннями своєї функції – джерела фінансування інвестицій. Дослідження даних динаміки частки амортизаційних відрахувань по всій країні підтверджує тенденцію щодо залучення переважно власних коштів на фінансування капітальних інвестицій підприємств. Відбувається це з причини важкої доступності та високої вартості кредитного ресурсу й низької поінформованості про різноманітні програми підтримки та розвитку окремих галузей економіки і напрямів виробництва.

Таким чином, амортизаційна політика підприємства повинна стати елементом загального стратегічного управління й основним джерелом ресурсів в інвестиційній політиці, що включає прийнятий в обліку спосіб нарахування амортизації в координації з процедурою оподаткування, який дає змогу в планованому періоді забезпечити відтворювальну збалансованість основного капіталу. Дослідження фактичних витрат на капітальні інвестиції підприємствами Запорізької області дає підстави стверджувати, що в даному напрямі амортизаційний фонд виступає джерелом інвестицій тільки 32% від загальних сум витрат на капітальні інвестиції в оновлення необоротних активів, і це за загальних темпів росту індексу капітальних інвестицій по країні у цілому. Також вивчення даних за 2014–2019 рр. дає змогу говорити про критично низький рівень витрат на капітальні інвестиції. Так, у середньому за останні три роки максимальне значення приросту капітальних інвестицій трохи нижче 40%, решта, відповідно, зовсім не здійснювали таких витрат. Під час дослідження ступеня зносу необоротних активів виявлено залежність цього показника від розміру підприємства. Для невеликих підприємств за останні два роки він становив від 23% до 48%, а для великих сягав в окремих випадках 94%.

Таким чином, підприємства досліджуваного регіону та країни у цілому потребують корінного реформування амортизаційної політики з переорієнтацією на вектор джерела капітальних інвестицій. Це не повинно бути внутрішньообліковим питанням кожного суб'єкта господарювання, оскільки нинішній стан розгляду питання накопичення амортизаційного фонду не може

слугувати реальним джерелом капітальних інвестицій не тільки в інноваційне переобладнання виробничих потужностей, а й у просте відтворення основних засобів підприємства. Безперечно, питання накопичення амортизаційних сум і формування амортизаційного фонду підприємства є перетином інтересів податкової служби та суб'єктів господарювання. Однак із підвищенням економічної ефективності діяльності підприємств збільшуватимуться надходження до бюджету за рахунок збільшення оподаткованого прибутку. Саме тому реформування амортизаційної політики повинно відбуватися у двох напрямках: із боку держави в першу чергу і підприємства – у другу [12].

Статистичні дані свідчать про превалювання коштів підприємств у структурі джерел фінансування. Основними напрямом капітальних інвестицій є машини та обладнання – 34,8% від усієї суми інвестицій, транспортні засоби – 12,3% від загального обсягу інвестицій та інженерні споруди – 18,4%. Під час вивчення структури інвестицій підприємств досліджуваного регіону і країни у цілому особливу увагу було приділено двом категоріям – машинам і обладнанню та витратам на раціоналізацію виробництва як основним важелям інноваційного оновлення активів. На підставі статистичних даних побудовано математичну модель поліноміальної функції за цими показниками (рис. 1).

За допомогою поліноміальної моделі наочно простежується тенденція до зростання показника «машини та устаткування» та зниження показника «раціоналізація виробництва», що підтверджує загальні тенденції й по Запорізькій області. Рівняння функцій наведено на графіку, як і показник квадратичного відхилення, який дорівнює 1 і підтверджує максимальне наближення математичної моделі до реальних показників статистики. Дослідження динаміки і структури інвестицій у необоротні активи за 2015–2018 рр. засвідчило пріоритетність фінансування за напрямом «заміна зношених машин або устаткування». Серед усіх інвестицій частка цього напрямку становить від 33% до 42% статистичних спостережень. Моделювання подальших інвестиційних рішень по визначених статистикою напрямках виявило тенденцію до зниження інвестицій у раціоналізацію виробництва (17% від загальної кількості підприємств у 2021 р.) та суттєве зростання частки інвестицій у заміну зношених машин та устаткування (понад 80% у 2021 р.). Такі результати моделювання засвідчують потребу перегляду на державному рівні та, відповідно, в обліковій політиці підприємств методики нарахування амортизації. Результатом трансформації має стати формування достатнього амортизаційного ресурсу для капітальних інвестицій у необоротні активи в інноваційному аспекті. Нова методика має враховувати особливості інноваційного відновлення необоротних активів у галузевому розрізі з огляду на наявні у ній темпи й особливості науково-технічного прогресу та спиратися на зростаючі інформаційно-технологічні можливості бухгалтерських служб підприємств.

Висновки. Система організації обліку капітальних інвестицій в основні засоби має бути орієнтована на активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств. Провідну роль у цій системі відіграє амортизаційний механізм, який потребує періодичного вдосконалення й адаптації до мінливих економічних умов господарювання.

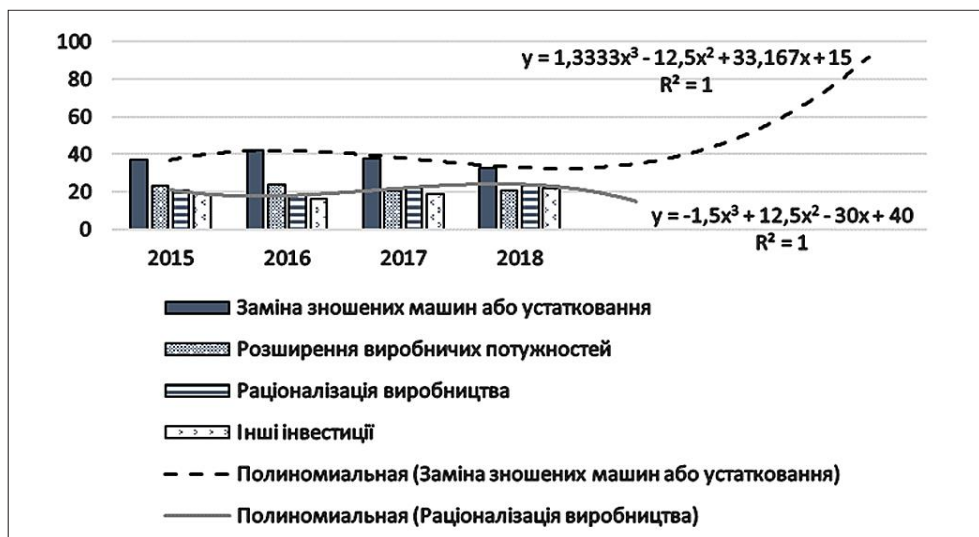

Рис. 1. Моделювання динаміки інвестицій за їх цільовим призначенням

Джерело: складено за даними Державної служби статистики і на підставі власних розрахунків

Список використаних джерел:

1. Вдовенко Л.О. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 21. № 1. С. 225–230.
2. Дугієнко Н.О. Амортизаційна політика та основні напрями підвищення її ефективності в Україні : автореф. дис. ... к.е.н. : спец. 08.00.01. Київ, 2007. 20 с.
3. Жук В.М. Інституціональні підходи до реформування економічної науки. *Економіка АПК*. 2010. № 10. С. 147–150.
4. Крейдич І.М. Регулювання інвестиційної діяльності проведенням гнучкої амортизаційної політики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 11. С. 2–4.
5. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2001. 608 с.
6. Овод Л.В. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 1. С. 100–103
7. Проданчук М. Концепція амортизаційної політики та її вплив на формування основних засобів. *Економіка АПК*. 2007. № 3. С. 29–34.
8. Пшик Б.І. Шляхи вдосконалення амортизаційної політики та посилення її ролі у фінансово-кредитних відносин в Україні. *Регіональна економіка*. 2010. № 1. С. 115–122.
9. Череп А.В., Чернолуцька А.О. Вплив амортизаційної політики на формування фінансових результатів підприємства. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності* : збірник наукових праць : у 2-х вип. Маріуполь, 2012. Т. 1. Вип. 2. С. 92–95.

References:

1. Vdovenko, L. O. (2015) Finansove zabezpechennya diyal'nosti maloho i seredn'oho biznesu v ahraryniy sferi ekonomiky [Financial support of small and medium-sized businesses in the agrarian sphere of the economy]. *Ekonomichnyy analiz* [Economic analysis] V. 21. P. 1. P. 225-230 (in Ukr.)
2. Duhiyenko N.O.(2007) Amortyzatsiyna polityka ta osnovni napryamky pidvyshchennya yiyi efektyvnosti v Ukraini [Depreciation policy and main directions of increasing its effectiveness in Ukraine]: avtoref. dyP. na zdobuttya nauk. stupenya k.e.n.: [abstract. Dis PhD]. 20 P (in Ukr.)
3. Zhuk V. M.(2010) Instytutsional'ni pidkhody do reformuvannya ekonomichnoyi nauky [Institutional Approaches to Reforming Economic Science]. *Ekonomika APK* [APK economy]. 2010. Part 10. P. 147-150 (in Ukr.)
4. Kreydych I.M. (2009) Rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti provedennyam hnuchkoyi amortyzatsiynoyi polityky [Regulation of investment activity through flexible depreciation policy]. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid* [Investment: practice and experience]. Part 11. P. 2-4 (in Ukr.)
5. Krupka M. I. (2001) Finansovo-kredytnyy mekhanizm innovatsiynoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Financial and credit mechanism of innovative development of economy of Ukraine]. 608 P (in Ukr.)
6. Ovod L. V. (2009) Stratehichni upravlins'ki rishennya u formuvanni amortyzatsiynoyi polityky pidpryyemstva [Strategic management decisions in the formation of depreciation policy of the enterprise]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu* [Bulletin of Khmel'nitsky National University]. Vol. 6., Part 1. P. 100-103 (in Ukr.)
7. Prodanchuk M. (2007) Kontseptsiya amortyzatsiynoyi polityky ta yiyi vplyv na formuvannya osnovnykh zasobiv [The concept of depreciation policy and its impact on the formation of fixed asset]. *Ekonomika APK* [APK economy]. Vol. 3. P. 29-34 (in Ukr.)
8. Pshyk B.I. (2010) Shlyakhy vdoskonalennya amortyzatsiynoyi polityky ta posylennya yiyi roli u finansovokredytnykh vidnosyn v Ukraini [Ways to improve the depreciation policy and strengthen its role in financial relations in Ukraine]. *Rehional'na ekonomika* [Regional economy]. Part 1. P. 115-122 (in Ukr.)
9. Cherep A.V., Chernoluts'ka A.O. (2012) Vplyv amortyzatsiynoyi polityky na formuvannya finansovykh rezul'tativ pidpryyemstva [Impact of depreciation policy on the formation of financial results of the enterprise]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektual'noyi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats* [Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property: Collection of Scientific Papers]. Vol. 1, Part 2. P. 92-95 (in Ukr.)